

ĎAPÁKOVCI

Najznámejšia kritickorealistickej novela autorky. Dielo je živé a inšpirujúce do dnešných čias (napr. dielo súčasného prozaika P. Pišťánka: *Mladý Dvorný*).

Prostredie i postavy novely sú z roľníckeho prostredia. Autorka, talentovaná dcéra evanjelického farára, prežila takmer celý svoj život v dvoch dedinách na juhu stredného Slovenska (Polichno a Abelová), detailne pozná dedinského človeka, podobne ako M. Kukučín či J. Gregor Tajovský, ale je ešte kritičkejšia ako Tajovský. **Zaostávajú spôsob života roľníkov**, ich životné prostredie, zdravotný stav nezapríčinil len svet, v ktorom žijú, ale oni sami sú nevzdelaní, konzervatívni, nevíziní, pohodlní vzdať sa tradícií a (dokonca!), často i leniví.

Ďapákovci majú svoj dom (žijú v ňom šesťnásť tak, ako za feudalizmu, keď bolo nebezpečné – ale aj nemožné – bez povolenia pána rozkúskovať majetok na menšie celky a parcely; žiaden brat sa druhému bratovi nevystúpil alebo ho nevyplatil; žiaden brat nešiel pracovať mimo dediny, napr. na salaš, do lesa a pod.), majú pôdu už vo svojom vlastníctve (ale hospodária na nej presne tak ako ich predkovia – nevízižne, podľa starých tradícií, hoci doba pokročila), nesnažia sa zlepšiť životný priestor (žijú v neporiadku v dome i na dvore), nestarajú sa o svoje zdravie a zdravie svojich detí, neveria hlúpym rečiam o potrebe hygieny a čistoty.

Slová Ďapákovci, Ďapákovčina zľudovejú, výrazy žijú ako Ďapákovci, to je taký Ďapák pociťujeme ako frazeologizmus.

B. Slančíková Timrava zachytila **rozpad tradickej feudálnej rodiny** s jedným gazdom (zvyčajne otcom alebo najstarším bratom – **patriarchálny typ rodiny**) na čele v druhej polovici 19. stor., v období upevňovania novej spoločenskej etapy – kapitalizmu, ktorý vyžaduje väčšiu mobilitu obyvateľstva, ponúka viac pracovných príležitostí, nový spôsob myslenia a životného štýlu. Človekom, ktorý chce žiť v iných podmienkach, než žili celé generácie slovenských roľníkov, je v tejto novele netradične pre slovenskú literatúru žena.

Il'a-kráľovná je prvá ženská hrdinka pochádzajúca z ľudu, ktorá má vzdelanie (trojmesačný kurz pre pôrodné asistentky), dokáže zarobiť pre seba a rodinu peniaze alebo naturálne a má dostatok smelosti kritizovať správanie a spôsob života príbuzných a autoritatívne žiadať nápravu. Napriek tomu sa dáva Il'a na svet očami vtedajšej ženy z ľudu – považuje za vyznamenanie, ak ju učiteľovci prijímajú vo svojom dome ako seberovnú (pokiaľ sa nestane ich slúžkou...), vyžaduje od svojho muža, aby sa správal ako muž, teda aby skríkol, ak s ňou nesúhlasí, dokonca by prijala, keby ju vybil, že od neho odišla alebo že sa správa k svojmu manželovi sprunde.

Autorka rozumie duši človeka, zachytenie vnútorných pocitov nechodiacej sestry Ľapákovcov (Anča-zmija), zobrazenie jej nemožnosti zmeniť svoj osud, zloby vyvolanej žiarlivosťou na zadržavú, vydatú ženu, horúcej a nikdy nenaplnenej lásky k Janovi od susedov, nenávisť, s ktorou vyššva svadobné čepce mladým ženám, dokazuje, že spisovateľka právom patrí medzi autorov psychologického realizmu.

Na jazyku tejto novely porozumíme, čo chcela Timrava docieľiť, keď túžila „*čo najkratšie sa vyjadriť...*“ Jej jazyk je geniálny – je ľudový (a teda typický, ako je to v realizme zvykom), je farbitý a nezvyčajne trefný a skratkovitý. Majstrovsky využíva polovečné konštrukcie, vsuvky, pričlenený vetný člen. Objavila pre slovenskú literatúru charakterizované postavy jedným slovom, takpovediac, cez spojovník (Iľa-kráľovná, Anča-zmija; jej pokračovateľom bude J. Čiger Hronský, napr. v románe Jozef Mak).

AUTORKA: BOŽENA SLANČÍKOVÁ TIMRAVA

Útvar: novela.

Kompozícia: Novela sa skladá z piatich kapitol bez názvu a bez číslovania. Prvé tri kapitoly sú relatívne uzavreté, mohli by stať i osamote. Všetky kapitoly sú ukončené priamou rečou postavy alebo vnútorným monológom postavy.

Len jedna kapitola sa začína in medias res (štvrtá v poradí: „*Dnes príde Palo po mňa!*“ *myslela si na druhý deň Iľa...*). Ostatné sa začínajú konštatáciou stavu, opisom situácie a pod., napr. *Jar nastala; Ľapákovci sedia v izbe – večer je.*

Dejová línia

(1. kapitola) Je jar, všetko sa prebúdzá, ľudia začínajú pracovať na poli, len Ľapákovci postávajú na dvore a nechce sa im začať orať, lebo nie je piatok – a v ich rodine začínajú oračku vždy v piatok. Iľa vyčíta chlapom, že neopravili zrub na studni, bojí sa, že spadne do studne. Smejú sa jej a muž jej vymyslí prezyvku – *kráľovná*. Na poludnie sa sťažuje, že majú málo miesta, žijú v nezdravom prostredí. Nakoniec ich hreší, že nešli orať. Nikto jej neodpovedá, len Anča-zmija sa s ňou háda. Vyčíta jej, že ako babica (pôrodná asistentka) je na každých krsťinách a vyspevuje s chlapmi. Do chalupy vojde sused Jano Fuzákovie (do ktorého je Anča zaľúbená), žiada bratov, aby mu mohol pomôcť

v robote najmladší Ľapák – Mišo. Mišo je smutný, nechcú mu povoliť sobáš s Katou, ktorá sa zdá Anči málo robitná.

Iľa sa vyhráža Paľovi, že od neho odíde, ak sa neosamostatnia. Anča spomína, ako ochorela a ako na jej chorobu reagoval otec Jana Fuzákovie.

(2. kapitola) V potuchnutom prostredí jednej izby sedia Ľapákovci po večeri, zakvackaný stól nikto neočistí, všetky ženy to nechávajú pre Iľu (aj keď nie je práve doma) – je gazdina, lebo je žena najstaršieho brata (rodíčia Ľapákovcov sú mŕtvi, preto je gazdom najstarší syn). Anča začne pred Paľom kritizovať Iľu a žiadať, aby niektorá z ostatných švagrin bola gazdinou namiesto Iľe. Prichádza žena Jana Fuzákovie, aby jej Anča vyšlika čepiec. Anču ide rozhodiť od zlosti i zo žiarlivosti. Nevesta Zuza príde s novinou: Iľa sa zjedнала k učiteľovcom za slúžku. Nastal smiech.

(3. kapitola) Iľa-kráľovná už niekoľko týždňov pracuje u pána rehtora, Palo s inými chlapmi z dediny išiel po ovce na Ardief – práve v ten deň sa vracajú prví chlapi s ovcami. Iľa ho netrepežlivo čaká, ale nechce to na seba dať znáť. Je sklamaná, že rodina pána učiteľa sa k nej inak správala, keď zašla na návštevu ako osvičená – vzdelaná žena z ľudu, a inak, keď u nich pracovala za plat. Nemá jediná chvíľku voľnú. Paľo sa vrátil, ale nešiel hneď za svojou ženou, aj keď ho Anča podplachovala.

(4. kapitola) Iľa je nešťastná, že jej muž neprišiel po ňu s kritikom, aby sa vrátila domov. Paľo je ale taký – neaktívny, nevravný – je Ľapák. Anča Paľa poslela, aby šiel nažalovať notárovi, že Iľa pracuje v škole. Mladý Mišo s nenávisťou podá vodu svojej sestre Anči – ona je tá, ktorá mu bráni oženiť sa s dievčinou, ktorú má rád. Anču to zabolí, najmladšieho brata mala veľmi rada. Pripadá sa za rím do maštale, kam sa utiahol, a v tme ju tam plačúcu na zemi nájde otec Jana Fuzáka – pomýli si ju so psom... Neskôr príde do Ľapákovho domu aj Jano, zahráva sa s nešťastnicou, potúžený alkoholom ju silnejšie privínie, ale Anča sa mu vytrhne. Jano, aby Paľa podpláhol, povie, že pri plote školy videl Ďura Úrodovíe, ktorý sa kedysi uchádzal o Iľu.

(5. kapitola) Nešťastná Iľa už ani nezamýšľa dvere na svojej komore, čaká, že ju príde Paľo prosiť, aby sa vrátila. Paľo príde, sľubuje, že

postavila dom, ale nechce sa mu hádať s nabrúsenou Iľou – odíde a ju nechá tam. Iľu predvolal notár, je šťastná, keď jej povie, že nemôže aj slúžiť, aj byť babicou. Uľavilo sa jej, nebola zvyknutá, že jej niekto iný rozkazuje. Odišla do rodičovského domu a s úzkosťou čakala, či jej muž príde za ňou. Prišiel, celé leto vozil skálie a na jeseň už pri komore, v ktorej bývali, stál nový žltý dom. Palo bol podnikavejší a pracovitejší, keď žil mimo ostatných Ľapákovcov. Aj nevesta Zuza začala dúfať, že keď sa najmladší Mišo vráti z vojenčiny, postaví si aj oni taký dom. Mišo na vojenčine pomaly zabúdal na Katu (presne s tým rátaala jeho sestra). Anča ťažko prežíva nešťastnú lásku a beznádej svojho života, plače naďalej nad svojim osudom.

Postavy

Ľapákovci:

rodičia – mŕtví; otec zomrel dávno, riadil gazdovstvo, za jeho čias bývalo v dome 24 ľudí; matka zomrela minulú zimu;

deti:

najstarší	druhý	treť ženatý	štvrtý	sestra Anča	najmladší
ženatý brat	ženatý brat;	brat Duro,	ženatý brat;	– nevydáta,	brat Mišo
Palo	brat;	veselý,	– chorá, tajne	– neženatý,	
(žartovník)	Anča od	zakrpatenej	– Mara,	ľúbi ženaté-	pred vojnu
– gazda po	Hagarov	postavy,	jeho žena	ho Jana	mu nedovo-
otcovej	– jeho	mal pre-		Fuzákovie	lia zobrat si
smrti;	žena	zývku Ča-			Katu
Iľa od jab-		kaj;			
lonckov --		Zuza Cun-			
jeho žena		govka –			
		jeho žena,			
		lenivá			

Hlavné postavy

Iľa-kráľovná, nevesta, žena najstaršieho brata Pala Ľapáka, je gazdinou (varí, upratuje, stará sa o domáce zvieratá). Je najmladšou osobou spomedzi nich, absolvovala trojmesačný kurz pre pôrodné asistentky v Rimavskej Sobote, je „malý doktor“ na dedne. Za pomoc pri pôrodoch dostáva plácu, jej švagriná Anča jej vyčíta, že si zarobené

peniaze necháva pre seba, ale nespomína, že často priniesie obživu pre celú rodinu. Je modernejšia, múdrejšia, čistejšia vďaka tomu, že sa vzdelávala – v rodnom dome (u Jablonekov) sa jej tiež nepáčil neporiadok a zápečnosť. Rada sa vychováva svojou vzdelanosťou a často ju pripomína, rada chodí na návštevu k učiteľovcom a vedie múdre rozhovory. Bude sklamaná, keď sa z trucu zamestná v škole ako slúžka a pán učiteľ so ženou s ňou prestane debatovať – je už len slúžka. Je pracovitá, okrem povinností obcej babice zvládne varenie, upratovanie, musí si ešte aj vody sama nanosiť, hoci v chalupe spolu s ňou sú ďalšie tri mladé nevesty. Nie je veľmi empatická, všetky výhrady povie nahlas a do očí, bez sentimentu – dokonca (keď sa bráni) vykrikuje na Anču, že je mrzáčkou (*znížia, kalika*) a že svet by sa zaobíšiel i bez nej...

Na pohľad je to hrdá žena so sebavedomým vystupovaním, svojho muža má rada a obáva sa, že ho stratí – neprejavila mu však svoju obavu ani lásku, pokiaľ neurobil tak, ako chcela ona.

Nechcela žiť v potuchnutej, sparenej, nevyvetranej a vlhkej miestnosti, pre ktorú Anča prišla o zdravie a ktorej prostredie uškodilo aj Hagarovkinmu dieťaťu. Nakoniec Hagarovka predsa len Iľa uverí, že dieťaťu škodí potuchnutý vzduch v izbe; dieťa na sľniečku vyzdravie. Bystrá a šikovná Anča Iľu nepodporí zo ženskej žiarlivosti na zdravú, hrdú ženu – jej vyhovovalo, že žijú všetci spolu na jednom mieste ako generácie pred nimi (autorka nevyšloví za Anču obavu, kde a s kým by žila Anča, keby sa každý brat osamosťahil).

Iľa odíde od muža, najprv slúži a potom býva pár dní sama v komore v dome svojich rodičov. Skrothne, bojí sa, že muž ju nemá rád a nepríde k nej, ale Palo po týždni odíde od Ľapákovcov a býva spolu s Iľou najprv v jednej izbiči v jej rodnom dome (*taká čistá nebola ani nemocnica v Sobote!*) a potom postaví dom.

„Osvietenosť“ Iľa-kráľovnej prináša ovocie: Palo sa mení, je pracovitejší, aktívnejší, Hagarovkinno dieťa vyzdravie – a Ľapákovcom hrdá Iľa nechýba – aspoň ich nemá kto kritizovať a dirigovať. Ale nevesta Zuza dúfa, že aj s mužom bude mať taký pekny dom.

Zrnko je zasiaté...

Anča-zmija, jediná sestra Ľapákovcov, má 30 rokov, žena s krásnou tvárou, ale chorými nohami, nechodiaca. Vie nádhorne vyššovať, zarobi na seba, nemusia ju bratia živiť. Vyššáva dlho do noci pri sviečke, aby nepálila petrolej v spoločnej lampe.

Nevie sa zmieriť, že v detstvom veku (mala 10 rokov) ochorela na ľanuku (reuma). Rodičia ju vodili aj po lekároch, čo nebolo zvykom – ale bola jediné dievča v rodine. Otec Jana Fuzákovie posmešne radil, aby ju pribili na dosku, že sa jej telo narovná. Miluje platonicky Jana Fuzákovie, ktorý sa oženil so škarou ženou. Taji svoju lásku a trpí ňou. Vie, že keby sa aj niekto do nej zamiloval, hanbil by sa prejavit svoju lásku. Napriek svojmu osudu nedopraje najmladšiemu bratovi Mišovi, aby si zobral pred vojennou dievča, ktoré má rád – podľa nej je nerobotná, nevážna. Stará sa do každého, ale najviac ju dráždi švagriná Iľa – zdravá, hrdá, vzdelaná žena – ona takou nikdy nebude. Anča nechce, aby ich rodina žila inak ako generácie pred nimi. Stále pripomína, ako to bolo predtým, koľkí ľudia bývali v ich dome a pod. Autorka jej sťažuje situáciu i tým, že vyššáva svadobné čepce, hoci sama nikdy nevestou nebude. Hnevá sa na celý svet a na každého.

Táto postava zostáva nezmenená, nevyvíja sa (je taká ako postavy v poviedkach) – rovnako trpí, závidí, sople a zlorečí na začiatku i na konci diela.

Dej a ukážky

1.

Je jar, svet sa prebúdzá k životu:

Iľa u Ľapákov chlapí postávajú po dvore a nemôžu striasť zo seba zimnú lieň. Nemôžu sa nahriať, či ísť začať dnes oračku, či nie. Role síce tížia už za pluhom – no nie je piatok, ale streda. U Ľapákov však odľahčtva nezachňajú práce v iný deň. V minulý piatok orať nemohli, bolo prímkro, treba štriti slabo prazimovný statok, ale ak budú čakať do piatku, zatvrdne zem.

Iľa, žena najstaršieho brata sa správa, akoby bola z panského rodu, nič jej nie je dobré (podľa Ľapákovcov); kritizuje nevdvých bratov za neporiadok na dvore:

„Či by poriadni ľudia trpeli tú studňu o tom sklade bez zrubu? Iľa o kusťik, že som sa do nej nestrepala. Pre vás frušík ja si ešte aj o život prídem. Keď nechcete

studňu napraviť, choďte vy sami po vodu. Lebo už viem, že sa ja prvá do nej zmočím!”

Chlapí sa poobzerali jeden po druhom, koľko je v izbe z nich – ženy nezšitli si jej slovo – a jej muž, Palo, vyskočil, trochu nahnuť postavy, okráňujúc, pokojňujúc oči, ktorý rád žartoval, za čo ho i žartovníkom volávajú, podkol rozmarne:

„Nezmoč sa, krčľovník!”

Pridala sa pohotovo aj Anča:

„Keď sa ti nepáči, choď, kde ti bude po vode. Tá studňa, ako sa ja pniťim, bola vždy tak, a nik sa do nej nezmočil – kreni telatú Gážňkovie teraz tri roky – ani teraz sa nemuší.”

Anča sa pusti s Iľou do hádky, chlapí čušia, ako keby ani Iľine slová nepočuli, Iľa kritizuje dom, v ktorom žijú:

“... Či je toto chýža? To je jama zdusená. Či je to zhravo? Ved' vám ja len dobre chcem. Ale vy na mŕdvejšieho nepodbáte. Ved' ste takí všetci, ako v pivnici vyrašení – bez akomak farby. Ani kvi nemáte o sebe, ale mlieko ako pavúci – emur akýsi. Mne i v Sobole doktori vždy oravievajú, že je dobré povetrie a čistota pol života, a také je i porokadlo. A toľko ľudí! Keď sa chýjime, za mesiac sprvorné domi!”

Do izby vstúpi Jano Fuzákovie (ktorého bezradne ľubi Anča), príde požiadať bratov, aby mu najmladší Mišo pomohol kľovať pole. Po jeho odchode Iľa rezolútne vyhlási:

„Ja pri tebe nebudem, počuješ!” začala, podoprie si boky. „Ja v tejto kasárni praphenej nechcem bývať viac, o tomto neporiadku, o tejto nečistote, o tomto hriechu. Alebo vystať dom ešte tohto leta, alebo ja odíť!”

Palo ako zvyčajne viac mlčí, ako hovorí. Dom sfíchol, iba Anča vyššáva, žiali nad svojím životom.

2.

Typický obrázok – večer u Ľapákovcov: jedlo zjedené, stôl a riad špinavý, každý rozvalený vo svojom kúte mlčí, jedna nevesta dojedá ďalší kraec chleba, chystá sa ísť, v izbe je teplo, sú celkom spotení. Palo sa chystá spolu s inými chlapmi na Ardiel po ovce. Anča sa zadúša zlostou, keď vojde Meta – žena Jana Fuzákovie, ktorá jej pred dvomi dňami priniesla čepice na vyššitie. Po čase prišiel po ňu aj jej muž Jano. Anča sa nevie dočkať, kedy nenávidená sokryňa odíde:

“Pol hodiny konečne odíši. Nízka Zuzana vyprovokála ich na dvor a v izbe nastalo tieho. Anča sa vzchopila, horiacimi očami šľahnie na dvore, ktoré sa za nimi zavreli. Srdce trhá sa v nej. Či by sa hodila na ohniško, i by sa šmarila, tak, aby sa jej hlava roztrúska na sto kusov. No nie je sama, musí udiťarť vzburu. Bertie štie, ale ako sklonila hlavu, slzy záhlali jej oči, lica, tvár... No i tie slzy pľiaa a neukrujú. Len driapať, ničť, búrať by chcela...”

Zuza sa z dvora vrátila so správou, že sa Iľa zjednala do služby v škole. Nastal smiech. Anča zabudne na svoje trápenie a začne podpráčať Paľa, ktorému žena urobila takúto hanbu. Paľo odíde s ostatnými chlapmi z dediny po ovce.

3.

Iľa pracuje ako slúžka v rodine pána učiteľa. Nevie sa dočkať, kedy sa vráti Paľo s ovcami a príde po ňu. Zo spolumesedníčky pána rehtora a jeho ženy sa stala platená sila, ktorej neustále vymýšľajú nové a nové roboty. Iľa je zvyknutá počťovo robiť, ale nie je zvyknutá slúžiť, bola si svojou paňou – tento stav ju pokoruje:

*„Iľa, kde si? (Keď večne pred tou bránou vystánu!) Či si vystrela hábočky? Pozri, či niečo sľepok v záhrade, aby nepokrabuli tekotice, a potom príd' dnu!“ Iľa sa zorčila a vošla do dvora. Isteže v službe je človek nie stroj, ale iného. Je ako vtáča v klietke zavreté. Nemôžeš to robiť, čo chceš, ale čo ňu chce. Teraz by si postila na dedine a poupytovala sa chlapov, ktorí prišli z Ardiela, či ovčiarov z tejto dediny nevidieť – a, Iľa, nemôže...
No veď príde aj on.*

Po troch dňoch sa vracia Paľo:

Popredka kráča Paľo. Hľadá pokojnými okružnými očami po dedine, ktorí nevideli štyri týždne, a zazrie Iľu namáčať paraskú meľtu na potoku. Pozrel na ňu a zbadal, že je niečo nie v poriadku, no tuár mu je ako prv: plná mierna.

Keďže sa hneď nezaújmal, čo tam robí, Iľa hrdlo pred všetkými vyhlási, že Paľo už nie je jej mužom. Paľa to ani nehne. Príde domov, nemá mu kto pripraviť čisté šaty, tak sa aspoň umyje:

Naberie plné ústa, že sa mu obe lica nudili, a ide sa poumyvať tak starostovsky: z úst na dľaň vodi, z dlane na tuár. Je zapršírený, spotený, aspoň ako-tak sa obliže a potom ide do Veľkov, kde majú si rozdať ovce ešte dnes.

Anča sa snaží prinútiť Paľa, aby urobil so ženou poriadok, lebo sú na posmech dediny, Paľo zaspí a do školy nejde. Anča prestáva myslieť na Iľu a žiari sama nad sebou:

Prišiel i Jano z Ardiela, bol aj v ich dvore, prihovoriť sa jej, ako sa mala za štyri týždne, čo boli preč, i pohľadit jej sústrasne hlavu, ako to mal vo zvyku – a mrzáčka hodiť sa o ohniško... On je inej mužom, ona katkou! Len prečo ju tak potrestali páni-boh? A nie dosť, že jej vzali zdravie, že je katkou, zmijou každému oskitou, ale ešte i táto ľúbošť! No prečo?!...

4.

Iľa netrepežlivo čaká, kedy po ňu príde jej muž, ale ten nechodí. (Poznáanka: túreň znamená veža.)

188

I ráno prišlo, len Paľo nie. Do srdca Iľi akoby nôž vrazil. To nechápe, že Paľo bez nej môže obslúžiť. Skôr by bola pomyslela, že sa tíreň zvalí pri kostole.

No Iľa naukúže smútok na seba. Hneď ráno začne smiechy. Zobudí svojím hlasom i páňov v svetliciach. Žartuje, akoby bola na svadbe, ba lenner by si zaspievala, ako má na krščeniah zvykom, za čo ju v reč vzali ženy po dedine. Prítom šibe očami núbok, kde za cestou stojí starootcovský dom Ľapákovie a kde podľa zakoreneneho zvyku obšitujú chlapci po dvore, kým sa namyslia do práce.

Anča každý deň burcuje Paľa, aby poriadky porobil so ženou, aj Paľa už hnevá, že Iľa tvrdí, že už nie je jeho ženou. Anča už nevie, čo si počať, od hnevu jej až v ústiach vyschne. (Poznáanka: drevianky sú drevené vedrá na vodu, nosili sa dve naraz spojené akýmsi jarnom, suchoty = tuberkulóza.)

„Mišo, podaj mi tej vodi!“ reče najmladšiemu bratovi-miláčikovi, ktorý práve doniesol do izby drevianky. Hrdlo jej vysycha, azda do suchôt upadne.

Mišo má čelo zatemené. Fľocil za hrnčekom, že jej podá vodi, ale ľutuje, že drevianky prízadne nedoniesol dnu, ako to ostatní bratia robievajú. Podá jej a zasomre prítom:

„Podaj si sa s ňou zadržala!“

Anča dabila naň oči, zľaknutá. Náhla červeť, potom bledosť poleje jej tuár. Vzala hrnček a v tom okamihu praskla o zem. Potom šmari sa o ohniško, bijúc pástami zájľalo o stenu, a slzy lejú sa jej dolu tuárrou ako prítom, dobre sa nezadrží v nich. Mišo, ten najmladší z bratov, krásny, dobrý, obohatný, jej miláčik, ktorému ona len dobre očieľa ako synovi, povie jej, aby sa zadržala!

Mišo sa schoval do stajne, Anča na rukách a kolienách za ním zájde, prosiť pri dverách, aby otvoril a vysvetľuje mu, prečo nechce, aby si vzal Katu za ženu. Spoza dverí sa však ozve:

„Chod' odo dverí, zmiňaj!“ zaznel jeho hlas surovo.

Ostane pod stenou domu v tme, potkol sa o ňu otec Jana Fuzákovie:

„Čože si?“ bolo počuť hlas. Anča spoznala starého Fuzáka. „Či si pes, či čo si?“

Prišiel s ním aj Jano, chce ju odniesť do izby, ale ona sa bráni, hoci najradšej by sa k nemu privinula. Objíme ju okolo dieťa s pohľadom plným náruživosťou, ale Anča ho okríkne:

„Aká si pyšná! nevedel som, že ešte i ty vieš takou byť, ty...“

„... zmiňaj,“ dokončí Anča mimovoľne, čo nepovedal on. Jano hrdlo prešiel popri nej do domu a ona, ako sa dvore zavrela za nimi, už šmiana sa o zem. Prečo odňali jej zdravie a nie radšej život? I jemu je zmiňou, hľa...!“

Jano povie Paľovi, že okolo školy videl ponevietať sa Ďura Úvodovie (ktorý sa kedysi zaujímal o Iľu) – to už bolo veľa aj pre Ľapáka.

189

Iľa stále čaká svojho muža, ale je odhodlaná presadzovať svoju požiadavku, aby Paľo postavil nový dom. Robí sa, že spí, keď vedá, že Paľo a žiada ju, aby sa hneď brala domov. Sľubuje jej, že sa oddelia od Ľapákovcov, ale Iľa mu neverí:

„Sľužiť nebudeš; to je tebe hanba. Vystarajte domi!“
 „Ja budem sľužiť, ja sa nehaním. Vystarajte ver'. Dovoziete za tri tozy skúlia a necháte tak. Poznáš vás už, nehodníci!“

Paľo, vidiac, že slovanmi nič neujkoná, podišiel k nej, že jej zasadí zručno. Iľa zovieskla, rýchlo sa schýtila a zatula nechty do jeho tváre, zoškrabnúc mu kožu z nosa.

Paľo to vzdal, biť ju nechce – odišiel s tým, že pôjde za farárom, nech ten s ňou spraví poriadok. Iľa je urazená, že sa nehádal, bojoval s ňou, aby sa vrátila domov:

Je to za chlap! Iný by ju zabil a tento ide domov, nebojúc ani o to, že ostala tu. Ved' ju mal nasilu odviesť a zamknúť do komory, o snúde, o hlade držať aspoň za týždeň.

Iľa je urazená – lebo ju nechce, zato nedbá o ňu a prišiel len, že bol podpitý...

Iľa predvolá pán notár na úrad a tam sa dozvie, že obecná babica nemôže popri svojej službe pracovať ešte aj v škole. Odľahlo jej, nič lepšie jej nemohol povedať. Tri dni ešte ostala v škole, kým si pani učiteľova nenašla náhradu za ňu a potom si preniesla veci do komory v dome svojich rodičov:

Keď príde k nej byvať, vyskúša si ku komore dom. Azda len príde za ňou?

Paľo prišiel o týždeň. Oddelil sa od bratov a presťahoval sa k nej, ak chce mať ženu. Pod jej panovaním síd sa podujímajú. Vozil celé leto skúlie, keď sa slobodná chotila našla, a v jeseni poslal pri komore Iľnej dom nový, pekný, zafarbený na žltu, aký ešte nebol v dedine. A teraz je Iľa už úplne šťastná – no Ľapákovci spokojní sú tiež. Dusia sa v jednej izbe štrnásti, ako ich predkovia žili. Nikoho nič neomrtna, nik nepanuje, nik ich nemúti staroostovské zvyky zanechať, trečité obýčaje odvrhnúť.

Forma

Autorka charakterizuje postavu jedným slovom: Iľa-kráľovná (lebo je hrdá, nechce žiť v špine, rozkazuje atď.); Anča-zmija (lebo je hádava, usŕtľpačná, zlostná a – čo je drsné – plazi sa na rukách a kolienách po zemi).

Vyniká veľmi hutný opis postavy s využitím elipsy – výpusťky – chybajúci vetný člen (1), vsuvky – parentézy (2), nedokonténnej výpovede – apoziofézy (3) ap. Tým, že vytvárá veľmi komplikovanú vetnú

konštrukciu, „seká“ text na krátke vetné úseky, čím dosahuje veľmi pôsobivý rytmus reči:

U Ľapákov národa je veta. Štyria bratia so ženami a detmi, piaty, najmladší, Miso (2), ešte mládenec (1). Dievka jediná (1), Anča (2), tridsaťročná – nevydatá (1). Nevydala sa – je mrazáčkou. Lámbka jej telo pokazila ešte za matička. Nechoti, len na dlaniach a kolienách čo sa vláči po chýži. Po driek je pekná, tvár má krásnu dosiaľ, ale nohy si vystrieť nemôže... (3)
 Veta je ľudí u Ľapákov...

Veľmi výrazne pracuje s vetnou syntaxou, napr. v prvej kapitole opakovaním alebo parafrázou slov u Ľapákov nielenže „sťahuje“ text (obsahové konektory – prostriedky súdržnosti textu), ale graduje obsah textu (napr. U Ľapákov národa je veta. / Veta ľudí je u Ľapákov...).

Lexika je poznamenaná ľudovým jazykom (otcovský táľ – pole; mriete – majetok/vlastníctvo; ľaha – ložko, miesto na spanie, háčky – detské šaty, gracká – potkyná sa; ševkyňa – krajčírka; ap.).

Nájdeme aj expresívne slová: kalika, zmija – ako pomenovanie človeka, trulo sprostý atď.; historizmy: napr. bachter, žandári; archaizmy: babica – pôrodná asistentka.

Veľmi príznačné pre autorku individuálny štýl je využitie nevlastnej priamej reči, takmer celý Ančin pocitový svet je takýmto spôsobom zachytený. Nevlastná priama reč je vnútorným monológom postavy, reprodukuje myšlienky postavy, ale je začlenená do pásmo rozprávača (v ukážke je nevlastná priama reč bez uvádzacej vety, je vždy v 3. os. sg., aj keď postava hovorí vlastne o sebe):

A Anči čísi slzy do očí vystreknu. Ona chodila vždy len v čiernom. Nikdy nič veselého nebolo na jej tele. Ona nebola nikdy mladá, nikdy pekná, nikdy zväčšená.

Prečo, len prečo ju tak potrestal pánboh?... Každéj radosti a každého šťastia je zbavená!...

Použitá literatúra: Timrava, Slančíková, B.: Ľapákovci. In: Hrdinovia. Bratislava: Tatran, 1973.